

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №1

Тема: вивчення ефекту Холла в напівпровідниках.

Мета: дослідити явище ефекту Холла й оцінити концентрацію вільних носіїв заряду в напівпровіднику за допомогою визначення коефіцієнту Холла.

Прилади і матеріали: установка ФПК-08.

Література

1. Фистуль В.И. Введение в физику полупроводников: учебное пособие. – 2 изд. – М.: Высш. шк., 1984. – 352 с.
2. Бонч-Бруевич В.Л. Калашников С.Г. Физика полупроводников. – М.: Высшая школа, 1977.
3. Фізичні основи електронної техніки: підручник / З.Ю. Готра, І.Є. Лопатинський, Б.А. Лук'янець та ін. Львів: Бескид Біт, 2004. – 880 с.
4. Фізика процесів у напівпровідниках та елементах електроніки: курс лекцій: навчальний посібник / Д. М. Фреїк, В. М. Чобанюк, З. Ю. Готра та ін. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – 263 с.
5. Прокопів В. В. Фізичні основи мікроелектроніки: навчальний посібник – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. – 80 с.

Теоретичні відомості

Для пояснення фізичного процесу ефекту Холла розглянемо явища, які відбуваються в плоскій напівпровідниковій пластині, що володіє електронною провідністю і має довжину a , ширину b і товщину d (рис. 1). На пластину в перпендикулярному напрямку діє магнітне поле,

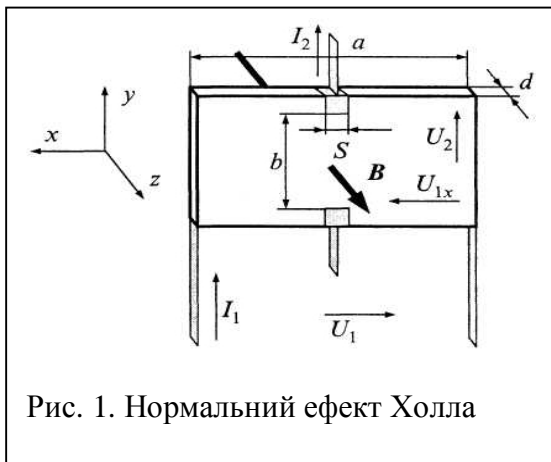

Рис. 1. Нормальний ефект Холла

напруженість якого визначається вектором магнітної індукції B , а у поздовжньому напрямку протікає струм I_1 , зумовлений напруженістю електричного поля E_1 зовнішнього джерела. Магнітне поле, діючи на електрони, які рухаються з середньою швидкістю v , відхиляє їх у поперечному напрямку вздовж осі y . У результаті цього на одній з поперечних граней будуть накопичуватися електрони, а на протилежній – некомпенсований позитивний заряд. Накопичення зарядів на протилежних гранях пластинки призводить до появи поперечного електричного поля з напруженістю E_2 , яке називається полем Холла. Накопичення зарядів на протилежних гранях пластини буде відбуватися доти, доки сила Лоренца F_1 що діє на електрони за рахунок магнітного поля B , не зрівноважить силу F_2 , яка діє на електрони за рахунок електричного поля E_2 . Після цього встановиться стаціонарний процес, при якому електрони рухаються паралельно до граней пластини, як і за відсутності магнітного поля. Зауважимо, що сказане справедливе для електронів, з середньою швидкістю руху. Умова рівноваги сил $F_1 = F_2$ запишеться в такому вигляді:

$$e[\mathbf{u} \times \mathbf{B}] = eE_2, \quad (1)$$

де e – заряд електрона, рівний $1,602 \cdot 10^{-19}$ Кл.

Якщо врахувати, що вектори v і B взаємно перпендикулярні, то з (1) одержимо:

$$E_2 = v \cdot B. \quad (2)$$

Підставляючи в (2) значення:

$$v = \mu E_1, \quad (3)$$

де μ – холлівська рухливість носіїв зарядів, маємо:

$$E_2 = \mu E_1 B, \quad (4)$$

Виразимо E_1 через густину струму j_1 і електропровідність σ .

$$E_1 = \frac{j_1}{\sigma} = \frac{j_1}{en\mu}, \quad (5)$$

де n – концентрація електронів.

Підставивши (5) у (4), отримаємо:

$$E_2 = \frac{1}{en} j_1 B = R_H j_1 B. \quad (6)$$

Коефіцієнт R_H називається *коефіцієнтом Холла* (поширений також термін *стала Холла*, не зовсім правильний, оскільки R_H навіть для цього матеріалу не є сталою величиною, а залежить від ряду чинників, зокрема від індукції і температури).

Вираз (6) отримано для напівпровідникового матеріалу з електронною провідністю. Для напівпровідникового матеріалу зі змішаною провідністю, тобто за наявності у ньому дірок і електронів, ті й інші відхиляються магнітним полем до однієї і тієї ж грані зразка, тому що під дією зовнішнього електричного поля E_1 ці заряди рухаються в протилежних напрямках. Поперечні поля, створені накопиченням дірок і електронів, будуть взаємно послабляти один одного, і результуюче холлівське поле виявиться меншим, ніж у напівпровідниках з одним типом носіїв. Його значення в цьому випадку визначатимуться виразом:

$$E_2 \sim \frac{\alpha(\beta^2 n - p)}{e(\beta n - p)^2} j_1 B. \quad (7)$$

де $\beta = \frac{\mu_n}{\mu_p}$ – відношення рухливостей електронів і дірок; n і p – концентрація електронів і дірок; α – стала, яка залежить від механізму розсіювання носіїв заряду.

Отже, ефект Холла більш різко виражений у напівпровідниках, де переважають носії зарядів одного знака. Оскільки рухливість електронів μ_n звичайно більша, ніж рухливість дірок μ_p , то ефект Холла в напівпровідниках з електронною провідністю відчутніший, ніж у напівпровідниках із дірковою провідністю. У металах і діелектриках рухливість носіїв не перевищує десятків $\text{см}^2/(\text{Вс})$, у той час як в антимоніді індію рухливість сягає $80000 \text{ см}^2/(\text{Вс})$. Тому в металах ефект Холла виявляється значно слабше, ніж у напівпровідниках.

Якщо врахувати, що поздовжній струм через пластину $I_1 = j_1 ba$, а поперечна напруга $U_{20} = E_2 b$, то (6) можна записати в такому вигляді:

$$U_{20} = \frac{R_H}{d} I_1 B. \quad (8)$$

З урахуванням того, що $\sigma = en\mu$ коефіцієнт Холла можна виразити через рухливість і електропровідність:

$$R_H = \frac{1}{ne} = \frac{\mu}{\sigma}. \quad (9)$$

Отриманий вираз для коефіцієнта Холла в загальному випадку не зовсім точний, оскільки при його виведенні не враховувався розподіл електронів за швидкостями, механізм розсіювання носіїв, різниця між повною швидкістю електронів і дрейфовою швидкістю, яку

електрон набуває під дією електричного поля. Для уточнення значення коефіцієнта Холла вираз (9) доповнюється множителем r_H , що називається *холл-фактором*:

$$R_H = r_H \frac{1}{ne} = r_H \frac{\mu}{\sigma}, \quad (10)$$

У металах, сильновироджених напівпровідниках і в сильних магнітних полях, для яких справедлива умова $\mu^2 B^2 \gg 1$, холл-фактор дорівнює 1. У багатьох випадках перетворювачі Холла, які використовуються для технічних цілей, мають $r_H = 1$.

Для технічних цілей перетворювачі Холла використовують для вимірювання величини магнітної індукції B . У матеріалознавстві ефект Холла використовують для визначення концентрація носіїв зарядів n (p), і холлівської рухливості носіїв зарядів μ . З (8) знаходимо:

$$R_H = \frac{U_{20} d}{I_1 B}. \quad (11)$$

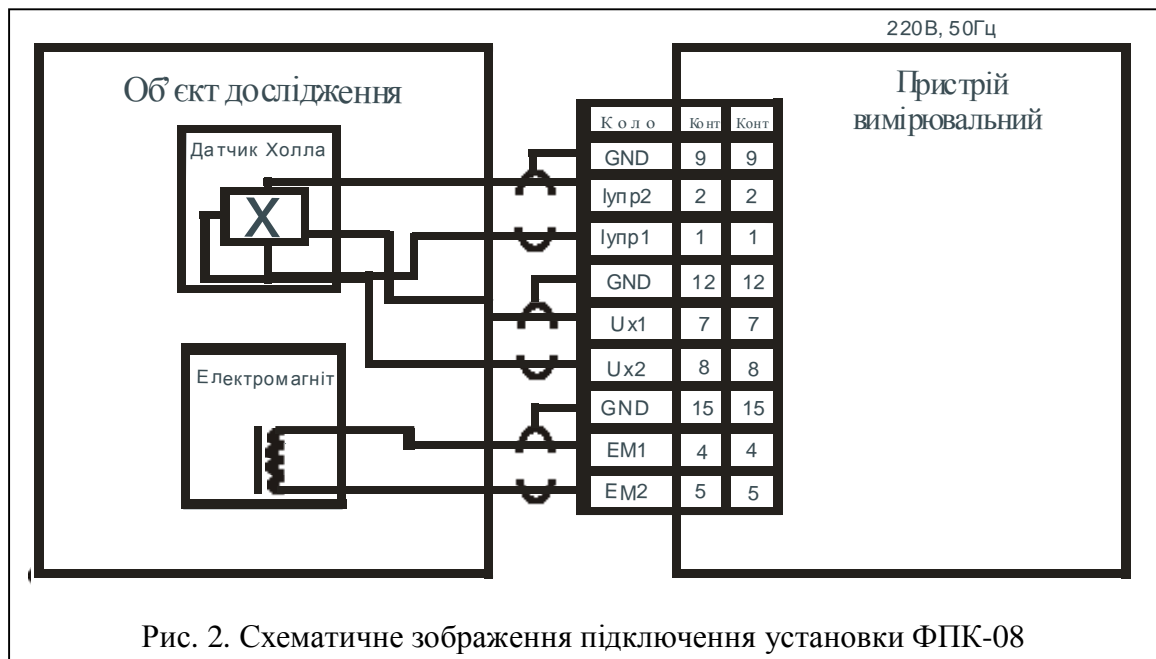
Тоді з (10) одержимо:

$$n = r_H \frac{1}{R_H e}, \quad (12)$$

$$\mu = \frac{R_H \sigma}{r_H}. \quad (13)$$

Будова і принцип дії установки ФПК-08

Установка складається з об'єкта дослідження і вимірювального пристрою, виконаних у вигляді конструктивно закінчених виробів, які встановлюються на лабораторному столі і з'єднуються між собою кабелем. Схематичне зображення з'єднання пристроїв установки наведено на рис. 2.

Об'єкт дослідження конструктивно виконаний у вигляді збірного корпуса, у якому встановлений електромагніт і датчик Холла. Зверху об'єкт дослідження має вікно, через яке видно полюси електромагніту і плату з датчиком Холла. Для підключення об'єкта дослідження до вимірювального пристрою є з'єднувальний кабель з роз'ємом.

Вимірювальний пристрій виконаний у виді конструктивно закінченого виробу. У ньому застосована однокристална мікро-ЕОМ з відповідними додатковими пристроями, які дозволяють робити вимірювання струму, що протікає через котушку електромагніта, керуючого струму й е.р.с. датчика Холла, встановлених в об'єкті дослідження, а також здійснювати функції керування установкою (встановлення режимів прямого чи зворотного напрямку струму через котушку електромагніту і датчик Холла). До складу вимірювального пристрою входять також джерела його живлення.

На передній панелі вимірювального пристрою розміщені наступні органи керування й індикації:

- кнопки "СБРОС" і "ТОК""+", "-" задають значення і напрямок струму через датчик Холла і котушку електромагніту;

Примітка: Після натискання кнопки "СБРОС" значення струму обнуляється, і напрямок струму змінюється на протилежний.

- кнопка "ЭЛ. МАГНИТ – ДАТЧ. ХОЛЛА" переключає індикацію струму, що протікає через котушку електромагніту, і через датчик Холла, що відображається відповідними світлодіодом і таблом індикації;
- табло мА і мВ відображають значення струму через датчик Холла або котушку електромагніту та е.р.с. Холла.

На задній панелі вимірювального пристрою розташований: мережевий вимикач "СЕТЬ", клема заземлення, мережеві запобіжники (закриті запобіжною скобою), мережний шнур з вилкою і роз'єм для підключення об'єкта дослідження.

Вимірювальний пристрій за допомогою мережного шнура підключається до мережі 220 В, 50 Гц.

Принцип дії установки полягає в вимірюванні е.р.с. Холла при різних значеннях сили струму і індукції магнітного поля, яке створюється електромагнітом.

Режим роботи установки переривчастий – через кожні 2 години роботи необхідно зробити перерву на 10–15 хв.

Хід роботи

1. Включіть установку.
2. Виберіть полярність джерела живлення електромагніта натисканням на відповідну кнопку і задайте струм електромагніта.
3. За допомогою кнопки "ЭЛ. МАГНИТ – ДАТЧ. ХОЛЛА" переведіть установку в режим вимірювання струму через датчик Холла. Змінюючи значення і напрямок керуючого струму через датчик Холла, проведіть вимірювання.
Примітка: Не допускається задавати струм через датчик Холла більше 3 мА.
4. Проведіть вимірювання U_{20} для трьох різних значень струму через електромагніт I_{em} (кожного разу змінюючи його напрямок) і чотирьох різних значень струму через датчик Холла I_1 згідно п.3.
5. Після закінченні вимірювань відключіть установку від мережі.
6. Побудуйте сімейство характеристик $U_{20} = f(I_1)$ при різних значеннях B . Визначте значення R_H через кутові коефіцієнти цих залежностей.
7. Проведіть розрахунки R_H , n , Δn , μ , $\Delta \mu$ за формулами (11) – (13). Результати подайте у вигляді $n = n_{cp} \pm \Delta n$; $\mu = \mu_{cp} \pm \Delta \mu$.
8. Побудову графіків і всі розрахунки рекомендується виконувати в середовищі Excel Origin.

Величини необхідні для розрахунків знаходяться в додатку.

Таблиця

№ п/п	I_{em} , мА	B , Тл	I_1 , мА	U_{20} , В	R_H , м ⁻³ /Кл	n , м ⁻³	Δn , м ⁻³	μ , м ⁻² /Вс	$\Delta\mu$, м ⁻² /Вс
1									
2									

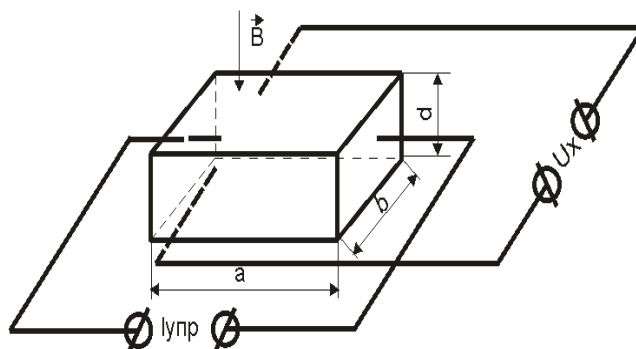
Контрольні запитання

1. В чому полягає суть ефекту Холла?
2. Від яких чинників залежить коефіцієнтом Холла?
3. Де ефект Холла виявляється найсильніше в металах у напівпровідниках n -типу чи p -типу провідності? Чому?
4. Виведіть формули для розрахунку R_H , n , μ ,
5. Яка будова і принцип дії установки ФПК-08?

Додаток.

Дані необхідні для проведення розрахунків

Коефіцієнт пропорційності між струмом електромагніта й індукцією магнітного поля в його отворі, Тл/А	1,896
Вхідний опір датчика Холла, кОм	1,936
Розміри датчика Холла (див. рис.)	
a, мкм,	42
b, мкм,	31
d, мкм	35

Холл-фактор приймаємо рівним одиниці $r_H = 1$.